

2010-02-15

Regionalt Serviceprogram (RSP) för Kalmar län



Innehåll

Bakgrund

Nulägesbeskrivning och analys

Befolkning
Näringsliv
Infrastruktur och kommunikationer
Dagligvaror
Drivmedel
Offentlig service

Sammanfattande analys och slutsats

Mål

Genomförande

Metodutveckling
Servicepunkter
Dagligvaror
Drivmedel

Finansiering

Stöd till kommersiell service
Regionala projektmedel
Landsbygdsprogrammet och Leader
Regionala Strukturfondsprogrammet
Engångsanslag från regeringen avseende drivmedel
Engångsanslag från regeringen avseende lokala lösningar och initiativ på serviceområdet
Nationella program inom Tillväxtverket
Kommunala insatser

Uppföljning och utvärdering

Regionförbundets löpande uppföljning
Nationell uppföljning och utvärdering

Bakgrund

Regeringen har uppdragit åt alla län/regioner att ta fram regionala serviceprogram som ska gälla under perioden 2010 – 2013. Programmet ska främja tillgången till kommersiell och offentlig service på landsbygden genom att stärka dagligvarubutiker och drivmedelsstationer med strategisk betydelse för varu- och drivmedelsförsörjningen. Programmet ska vara färdigt under 2009.

För Kalmar län har Regionförbundet ansvar för framtagandet av programmet. Arbetet sker i nära samråd med länsstyrelsen, som svarar för samordningen av statlig service i länet och som har ett särskilt uppdrag angående grundläggande betaltjänster. Programarbetet sker också i ett partnerskap med kommunerna, bygderörelsen m fl. aktörer.

För arbetet finns särskilda riktlinjer med bland annat följande fokus:

- Brett perspektiv – all form av service – tillväxtfokus
- Tillgänglighet till drivmedel och dagligvaror
- Insatser för att öka tillgängligheten till service för personer med funktionsnedsättning
- Samverkanslösningar mellan kommersiell och offentlig service och den ideella sektorn
- Strävan efter större mångfald av utförare och leverantörer av service och tjänster inom det offentligt finansierade systemet
- Relationen mellan den ideella sektorn och staten behöver tydliggöras och utvecklas

Vid sidan av regeringens riktlinjer har bland annat följande underlag använts i arbetet med att ta fram programmet:

- ✓ RUPEN och RTP
- ✓ Landsbygdsprogrammet
- ✓ Leader-områdenas program
- ✓ Kommunernas varuförsörjningsplaner
- ✓ Kommunernas översiktsplaner
- ✓ Utvecklingsplaner från lokala utvecklingsgrupper
- ✓ Metoder och kunskaper från tidigare genomförda projekt inom området
- ✓ Databaserna Servicedata Syd (<http://www.servicedatasyd.se>), Landsbygdsfakta (<http://www.glesbygdsverket.se>), Regionfakta (<http://www.regionfakta.com>) och Tillgänglighetsdatabasen (<http://www.tillgangligt.se>)
- ✓ ”Se medborgarna – för bättre offentlig service” (SOU 2009:92)

Programarbetet har pågått under hösten 2009 med bland annat följande hållpunkter:

- Service- och utvecklingsdag med kommunernas näringslivsansvariga/servicehandläggare tillsammans med länsstyrelsen den 29 september
- Partnerskapsmöte den 12 november, diskussion om samrådsupplaga
- Träff med företrädare för pensionärsorganisationer och organisationer för funktionsnedsatta i november
- Omarbetat version ut i slutet av november
- Behandling av slutligt förslag vid Regionförbundets arbetsutskotts sammanträde den 17 december

Nulägesbeskrivning och analys

Befolkning

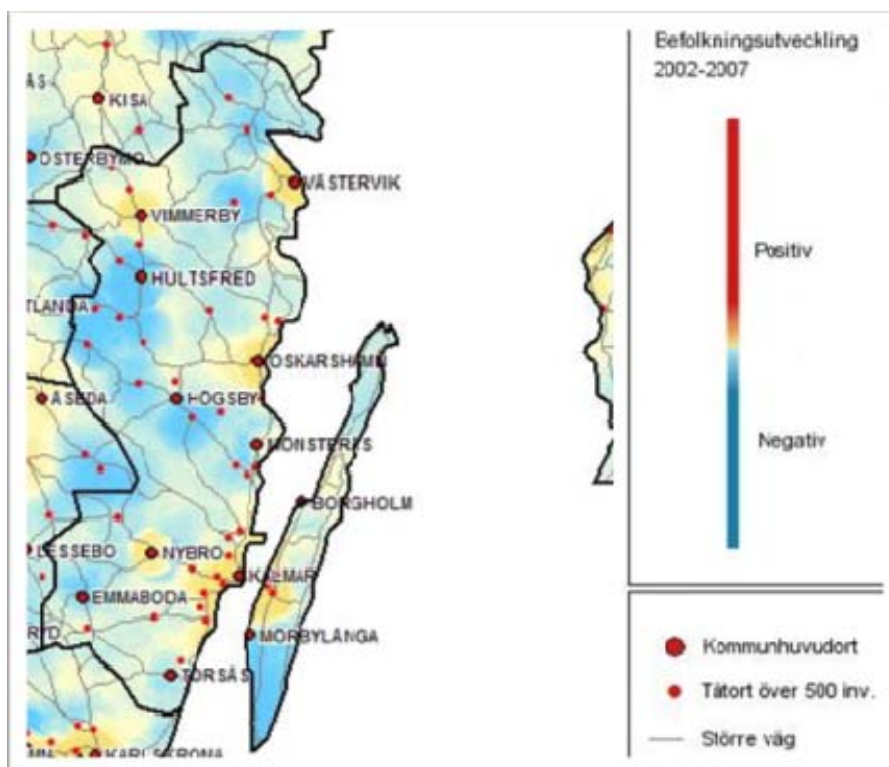
Kalmar län är södra Sveriges riktiga glesbygdslän. Länet har drygt 233 000 invånare, varav ca 40 procent bor på landsbygden, d.v.s. utanför en tätort med minst 3 000 invånare. I många områden bor det mindre än en invånare per km², vilket kan jämföras med riksgenomsnittet på 22 inv/km². Sju av länets tolv kommuner är skärgårds- eller kustkommuner.

Som framgår av nedanstående tabell har folkmängden i Kalmar län minskat under en lång följd av år, samtidigt som landet som helhet har ökat sin befolkning. Folkmängdsförändringar under 25-årsperioden 1983-2008:

Kalmar län	Antal		Förändring 1983-2008	
	1983	2008	Antal	Procent
	240 134	233 397	-6 737	-2,8
Riket	8 330 573	9 256 347	925 774	11,1

Källa: Regionfakta

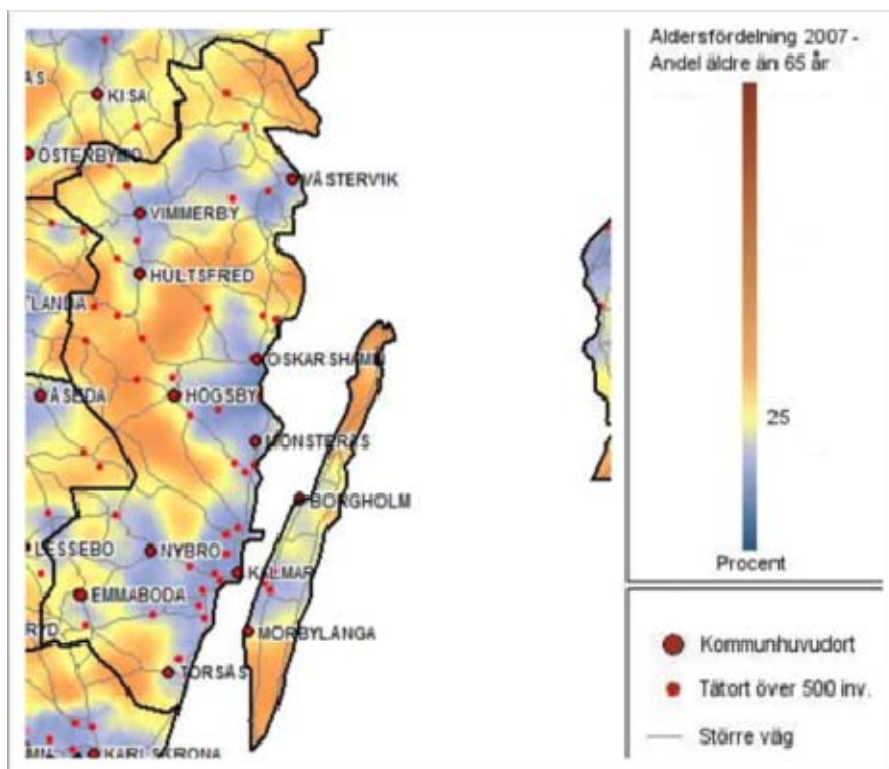
Kartan nedan visar att det i synnerhet är landsbygden i de inre delarna av länet och på södra Öland som uppvisar en negativ befolkningsutveckling under femårsperioden 2002-2007.



Källa: Glesbygdverket

Åldersstrukturen i länet följer relativt väl befolkningsutvecklingen. De delar av länet som har en negativ befolkningsutveckling har en hög andel invånare över 65 år medan de delar av länet som har

en positiv eller oförändrad befolkningsutveckling visar på motsatsen. Totalt sett har länet en relativt hög medelålder, beroende på hög andel över 65 år och låg andel i gruppen 20-35 år.



Källa: Glesbygdsvrket

Analys och slutsatser

Befolkningsutvecklingen i Kalmar län beskrivs och analyseras grundligt i RUPEN, där också strategierna och insatsområdena finns formulerade. För att vända utvecklingen – såväl utflyttningen av framför allt ungdomar som det negativa födelsetalet – krävs en kombination av åtgärder som sammantaget ska göra hela länet attraktivt att bo och verka i. Det handlar om att skapa miljöer som präglas av ett myllrande kulturliv, god offentlig service i stad och på landsbygd, rikligt med upplevelser och besöksmål samt goda utbildnings- och varierande boendemiljöer. Det handlar inte minst också om goda kommunikationer och en varierad arbetsmarknad för både kvinnor och män. Sammantaget är alltså servicefunktioner en av många faktorer som påverkar befolkningsutvecklingen.

Näringsliv

Näringslivet i länet domineras av mindre företag. Av länets företag, inklusive jord- och skogsbruksföretag, har 90 procent färre än 100 anställda. Knappt 70 procent av samtliga företag är enmansföretag. Utmärkande för näringslivet i länet är också den stora dominansen av anställda inom tillverkningsindustri, den relativt höga andelen anställda inom jord- och skogsbruk och den låga andelen anställda inom servicenäringen. Vissa kommuner, till exempel Emmaboda och Torsås, är mycket beroende av ett fåtal större industrier. Trenden är dock tydlig att andelen anställda inom både jord- och skogsbruk och tillverkningsindustri minskar, medan servicenäringarna (utbildning/forskning, tjänster och handel) ökar. Nedan visas antal sysselsatta per branschgrupp år 2007 (SNI 2002).

Region	Procent				Totalt
	Areella	Tillverkning	Service	Ej specificerat	
Kalmar län	3,6	31,2	63,6	1,6	100,0
Riket	1,7	24,0	73,1	1,2	100,0

Källa: Statistiska Centralbyrån

Viktiga näringar på landsbygden är, förutom jord- och skogsbruk, träindustri och besöksnäring.

Jord- och skogsbruk

Jord- och skogsbruk i länet sysselsätter omkring 3 800 personer. Den klart dominerande andelen är en- eller fåmansföretag som naturligen ligger på landsbygden.

Träindustri

Träindustrin i länet består av ca 325 företag inom sågverk, trähustillverkning, möbel och inredning. Branschen sysselsätter totalt ca 4 500 personer. Företagen är ofta belägna på landsbygden. En bedömning är att ca 200 av företagen med närmare 3 000 anställda finns utanför städerna.

Besöksnäring

Besöksnäringen tillhör en av Kalmar läns viktigaste tillväxtbranscher och den har en framträdande roll i RUPEN och andra styrdokument. Uppskattningsvis återfinns mellan 10 och 20 procent av företagen/anställda på landsbygden. Utöver ett fåtal stora företag består den komplexa besöksnäringen främst av småföretagare. Övernattande och besökande gäster omsatte 2008 drygt 2,8 miljarder och skapade sysselsättning för 2 880 personer på helårsbasis. Under sommarsäsongen är det dock ett mycket högre antal som sysselsätts inom turismen (cirka 10 000 personer). Antalet övernattningar beräknas till cirka sju miljoner. Den totala skatteintäkten (alla företag som påverkas, dvs. även underleverantörer) till kommunerna och landstinget beräknades till cirka 440 miljoner kr. Omsättningen i de branscher som berörs fördelas enligt följande (kr, 2008):

Logi	702 000
Livsmedel	405 000
Restaurang	745 000
Transport	341 000
Shopping	415 000
Aktivitet	238 000
TOTALT	2 845 000

I förhållande till övriga Sverige har Kalmar län en hög andel på livsmedel. Detta beror till stor del på att länet har många boendialternativ där gästen lagar mat själv. De två senaste åren har inneburit ett trendbrott både för Kalmar och Sverige totalt, med minskningar för livsmedel och istället ökning för restaurang. Fritidsresandet är mycket väderberoende, vilket syns i statistiken för Kalmar län. Generella trender för besöksnäringen är:

- Vi gör hellre flera längre övernattningsresor än få korta, mätt i avstånd, gäller ej dagresor
- Resan blir kortare, mätt i tid (mer weekendresande eller kortveckosemester)
- Vi kräver större innehåll i resan, mer att göra

- Vi kräver större tillgänglighet, kortare tid att ta oss till resmålet.

Antalet utländska besökare i Sverige har ökat mycket under senare år. Norge, Tyskland och Danmark är de största nationaliteterna. Största ökningar senaste åren har Ryssland och Nederländerna. Regionförbundet arbetar aktivt mot framför allt Danmark och Tyskland, men även den polska marknaden är en viktig målgrupp.

Företagens behov

Som framgår ovan är ett antal företag i länet med ett betydande antal anställda lokaliserade till landsbygden och bidrar därmed väsentligt till tillväxt och utveckling av hela länet. De genererar också viktigt underlag för servicefunktioner som lanthandel, drivmedelsstationer och byskolor.

Omvänt är det intressant att ställa sig frågan vilka behov av närbelägen kommersiell och offentlig service dessa företag har.

Analys och slutsatser

Företagens på landsbygden behov av service skiljer sig i stort inte från företag lokaliserade till städerna. Det handlar om post- och kassaservice, transporter, bredband, mobiltäckning etc. Det handlar inte minst också om tillgången till kompetent arbetskraft, som i sin tur beror på människors pendlingsmöjligheter och/eller på människors val av boende. För att pendlingen ska fungera krävs ett tillgängligt transportsystem med korta restider. För att boendet på landsbygden ska vara attraktivt krävs tillgång till servicefunktioner.

På landsbygden är ofta turism ett komplement till en annan verksamhet. I Kalmar län finns förutom en utbyggd infrastruktur med hotell, vandrarhem och campingar, ett stort antal fritidshus på landsbygden. Många av dessa har permanentboendestandard. Undersökningar visar att livsmedelsbutiker i mindre orter ökar sin omsättning tack vare en högre köptrohet bland fritidshusägare och tillfälliga besökare i den omgivande landsbygden.

Lanthandelns roll inom besöksnäringen är betydelsefull och kan ses som ett besöksmål i sig. Lanthandeln är en plats man besöker och fungerar också som ett slags minitouristbyrå. Regionförbundet arbetar aktivt med att stärka besöksnäringen och har identifierat ett behov av kompetensutveckling. Bemötandefrågor är ett exempel på vad som kan åtgärdas. För lanthandeln är god servicegrad och ett bra bemötande ett sätt att stärka sin konkurrenskraft gentemot de centralorternas köpcentra.

Att aktivt arbeta med turism innebär också att platser marknadsförs, dels som tillfälliga besöksmål men också som attraktiva boendemiljöer. Det tillför regionen mervärden som profilering, ökad inflyttning, samhällsservice och självkänsla m.m.

Näringslivet bryr sig inte om var kommun- och länsgränser går och därför måste vi som aktörer bli bättre på att tillsammans arbeta i olika geografiska regioner.

Infrastruktur och kommunikationer

Det nuvarande transportsystemet i länet har stora brister och hämmar en positiv regional utveckling, särskilt på landsbygden. För den som är hänvisad till kollektivtrafik är möjligheterna att bo på landsbygden eller vid sidan av de större vägarna mycket små.

Att erbjuda landsbygden fungerande pendlingsmöjligheter är en stor utmaning. Situationen blir tydligast i de rena glesbygdsområdena i länet, till exempel i västra delen av Högsby kommun, norra och sydöstra Öland samt större delen av skärgården i Mönsterås, Oskarshamn och Västerviks kommuner. En åldrande och allt mer uttunnad befolkning ställer krav på fortsatt och förbättrad tillgänglighet till samhällsservice, vilket kräver nya lösningar.

Kartan visar vägnätets hastighet från och med hösten 2009, vilket är ett sätt att illustrera länets transportsystem.



När det gäller mobiltelefon täckningen i länet kan konstateras att det fortfarande finns en hel del brister.

Regionförbundet har nyligen antagit Kalmar läns transportplan för investeringar i vägar, järnvägar, hamnar och flygplatser för åren 2010-2021. Åtgärderna i transportplanen ska möta många skiftande behov, allt ifrån enskilda medborgare som i sin vardag utnyttjar kollektivtrafiken, eller pendlar på annat sätt, till att understödja, stärka och utveckla näringslivet.

Det finns nio överordande väg- eller järnvägsstråk i länet. Alla stråk innehåller behov av större om- och nybyggnader för att nå målen om större arbetsmarknadsområden och att länet ska bli en fossilbränslefri region till år 2030. Det gäller också att skapa attraktivare kollektivtrafik och snabbare restider.

Regionförstoring nås genom en offensiv satsning på snabb och tillgänglig kollektivtrafik. Tillsammans med snabbare och bättre vägar räknar Regionförbundet med att till år 2021 ha nått en bra bit på vägen till målet att minska antalet arbetsmarknadsregioner från fem till två. Mellanlänet och södra länet har blivit en gemensam arbetsmarknad. I norra länet ger planen två öppningar: vidgning av arbetsmarknaden dels i öst-västlig riktning, dels i syd-nordlig.

Analys och slutsatser

En generell förutsättning för en väl fungerande servicestruktur på landsbygden är att infrastrukturen och kommunikationerna i länet förbättras. Som utgångspunkt gäller målen från RUPEN IV som alla kommuner i länet är överens om, det vill säga större arbetsmarknadsområden och att länet ska bli en fossilbränslefri region till år 2030. Det gäller också att skapa attraktivare kollektivtrafik och snabbare restider. För att få ett tillgängligt transportsystem krävs restider med kollektivtrafik mellan bostad och arbete på högst 60 minuter, men helst 45 minuter eller under. För detta fordras en förenklad struktur på linjenätet med färre linjer och fler turer. För resenärer på landsbygden behövs matartrafik och byten i vissa knutpunkter i de större orterna och längs de starka kollektivtrafikstråken. Denna utveckling har påbörjats, men behöver intensifieras.

Med transportplanen för 2010-2021 vill vi uppnå ett ökat användande av kollektivtrafik. Det gäller såväl lokalt i städer och tätorter som regionalt inom länet och till våra grannlän. I transportplanen föreslås nya knutpunkter längs kollektivtrafikens stråk – det ger stora tidsvinster och kommer att göra kollektivtrafiken attraktivare. Det är resan från dörr till dörr som räknas – det räcker inte med att kollektivtrafikens linjer fungerar. Man måste också kunna ta sig till strategiskt placerade knutpunkter eller hållplatser på ett snabbt och helst koldioxidsnålt sätt. Strävan är att kollektivtrafiken ska vara tillgänglig och kunna användas av alla.

För att nå ända fram till målet behöver regionen dock betydligt mer medel för satsningar på både vägar och järnvägar.

Dagligvaror

I Kalmar län finns drygt 185 dagligvarubutiker. Av dessa är drygt 50 sista butiken på orten, dvs. strategiskt viktiga för ett upprätthållande av dagligvaruservice på landsbygden. Enligt vad som framkommit i ett regionalt projekt om analys av hur den fysiska tillgängligheten är för dessa butiker, genomfört av Landsbygdsservice AB, har mellan fem och tio mer eller mindre akuta problem som kan leda till nedläggning.



Kartan nedan visar tillgängligheten beräknad som den tid det teoretiskt sett tar att åka snabbast farbara väg med bil från en befolkad plats (kilometerruta) till närmaste dagligvarubutik. Ingen hänsyn har tagits till kommun- eller länsgränser i beräkningarna. Som mest har en länsinvånare 10 – 15 minuter till sin närmaste butik.

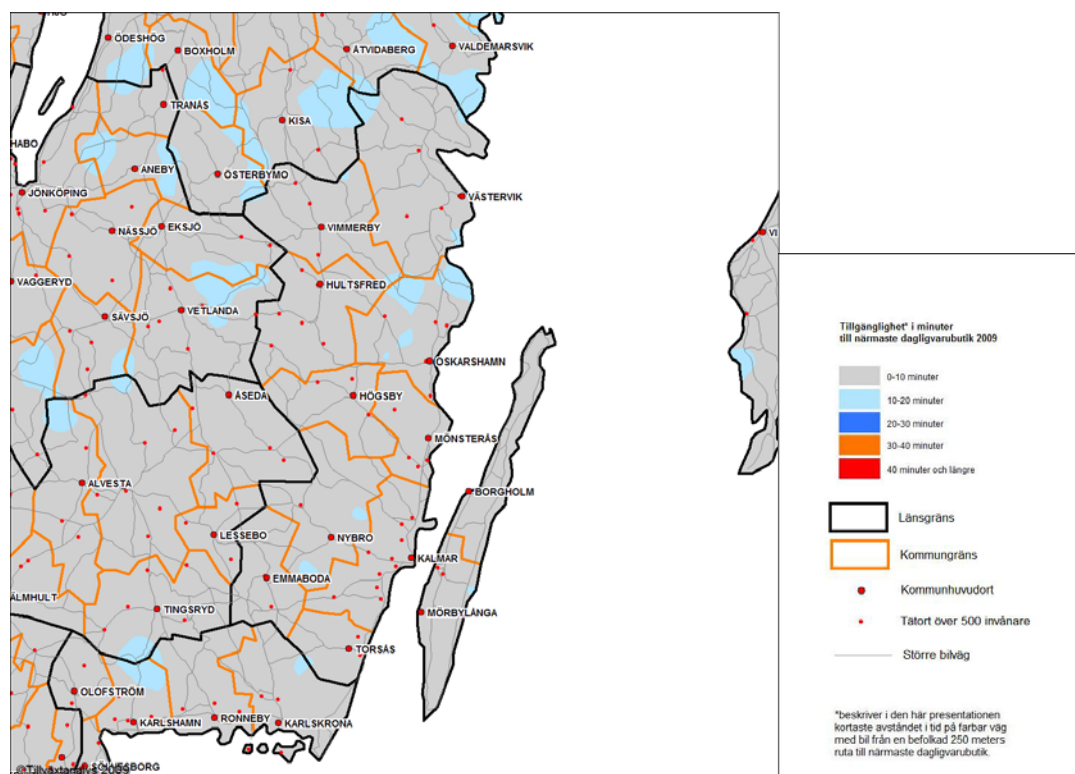
Alla länets kommuner har nyligen tagit eller håller för närvarande på att ta fram varuförsörjningsplaner. I planerna finns en heltäckande genomgång av befintliga butiker – storleksklass, antal anställda, ombudsfunktioner, antal hemsändningar, investeringsbehov, framtidsutsikter etc.

Analys och slutsatser

Under en längre period har konsumenternas köpvanor förändrats i snabb takt. Man blir alltmer rörlig som en följd av ökat bilnehav och det finns större valmöjligheter när det gäller var man ska handla sina dagligvaror – stormarknader, köpcentrum, lågprisbutiker har etablerats i stor omfattning.

Kraven från livsmedelsverket och andra myndigheter ökar dessutom stadigt. Större krav ställs på lokaler, varor och personal. Kraven är ungefär desamma för små butiker som för stora, vilket innebär behov av ökad omsättning även i de mindre butikerna för att klara nödvändiga investeringar. Att driva butiker i mindre orter kräver mycket arbete och stor fantasi av ägarna. Kombinationer med andra sätt att skaffa inkomster blir ofta nödvändiga – det behövs flera ben att stå på.

Tillgängligheten till dagligvarubutik i länet är ännu tämligen god, även om det finns några områden som har längre än åtta km (ca tio minuters bilresa). Om de mellan fem och tio butiker som är i riskzonen också skulle försvinna kommer dock situationen att förändras. Det är därför av största vikt att de gemensamma ansträngningarna för att undvika nedläggning fortsätter och resulterar i förbättringar för butikernas möjligheter att långsiktigt överleva.



Källa: Tillväxtanalys

Drivmedel

Det finns i Kalmar län i dagsläget drygt 125 drivmedelsstationer. Under den senaste femårsperioden har 60 mackar lagts ner och 12 har tillkommit, dvs. en nettominskning på 48 mackar.



Drivmedelstationer i Kalmar län, november 2009 (Servicedata Syd/Länsstyrelsen i Kalmar län)

Många drivmedelsstationer i Sverige, särskilt mindre stationer på landsbygden, har lönsamhetsproblem. Det gäller inte minst sydöstra Sverige, där stationerna i genomsnitt säljer lägre volymer än stationerna i riket som helhet. Det innebär att om branschens indikationer om en halvering av antalet mackar i Sverige inom en femårsperiod blir verklighet, blir det extra kännbart på landsbygden i vår del av landet.

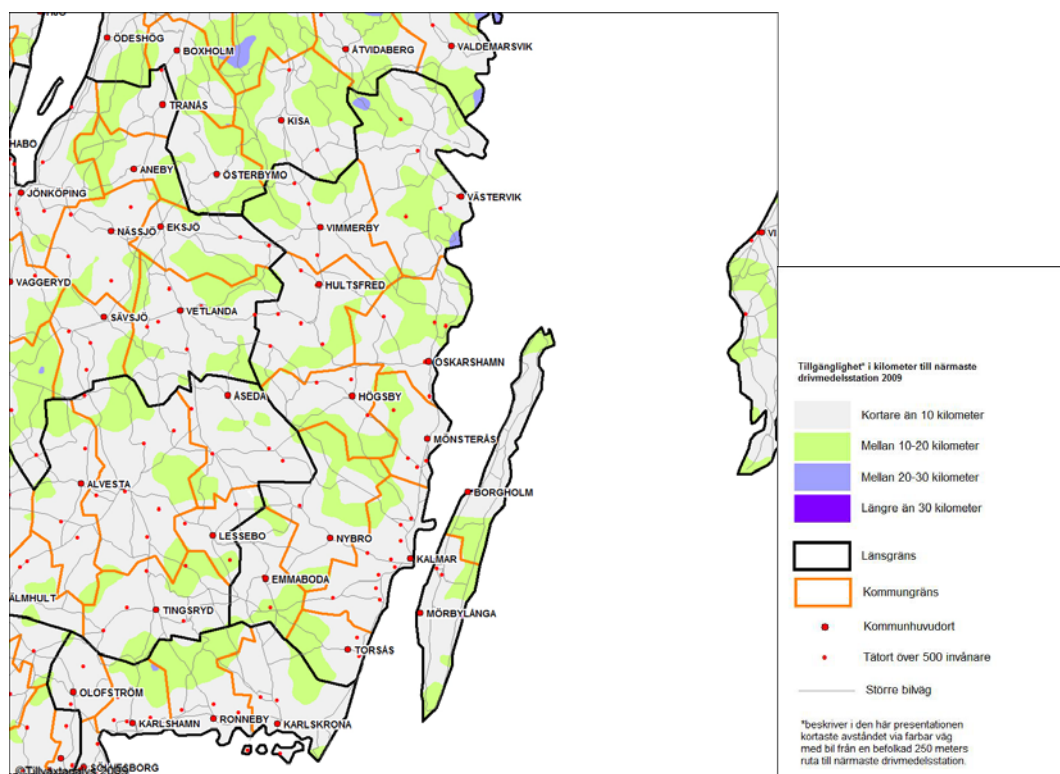
Projektet "Rädda landsbygdens bensinstationer" är en länsövergripande satsning i Kalmar, Kronoberg och Blekinge län för att både bevara och utveckla en hållbar infrastruktur med fordonsdrivmedel även på mindre orter på landsbygden. I projektet görs en inventering av drivmedelsstationer, bearbetning av nedläggningshotade stationer samt information, erfarenhetsutbyte och uppföljning. Projektet har pågått 2008 – 2009.

Enligt en preliminär rapport från projektet (sammanställd av Energikontor Sydost) är ytterligare 21 stationer nedlägningshotade. Av dessa ligger 20 på landsbygden. Hotet består i huvudsak av kostsamma investeringsbehov, men det kan även finnas risk för saneringsbehov av befintlig verksamhet enligt uppdaterade miljö- och säkerhetskrav såsom spillskydd, oljeavskiljare etc.

I följande tabell redovisas en kommunvis sammanställning över drivmedelssituationen i länet.

Kommun	Nedlagda närtid	Varav landsbygd	Nuläge	Varav landsbygd	Hotade/inv. behov 2009-2010	Varav landsbygd	Söker ny lösning	Varav landsbygd	Hotade stationer som hittat lösning	Andel nedlagda stationer	Andel hotade stationer
Borgholm	4	3	9	6	0	0	0	0	3	30,8	0,0
Emmaboda	2	1	9	4	3	2	0	0	0	18,2	33,3
Hultsfreds	4	2	11	6	4	4	0	0	0	28,6	40,0
Högsby	1	1	7	7	4	4	1	1	0	12,5	57,1
Kalmar	17	4	26	7	2	2	0	0	2	39,5	7,7
Mönsterås	3	1	6	3	1	1	0	0	0	33,3	16,7
Mörbylånga	5	2	9	6	3	3	0	0	1	35,7	33,3
Nybro	4	3	8	3	1	1	0	0	2	33,3	12,5
Oskarshamn	7	3	13	2	0	0	2	2	1	36,8	0,0
Torsås	1	1	5	5	0	0	0	0	0	16,7	0,0
Vimmerby	6	3	9	3	1	1	2	2	0	42,9	12,5
Västervik	6	3	16	7	2	2	4	4	0	27,3	12,5
Totalt	60	27	128	59	21	20	9	9	9	32,4	16,8

Kartan nedan visar tillgängligheten för drivmedel. Jämfört med tidigare kartor har det gröna området utvidgats något i nordligaste delen av länet, (Överum har lagts ner).



Källa: Tillväxtanalys

Analys och slutsatser

Kalmar län är ett förhållandevis glest befolkat län och är en bilberoende region. Trots att avstånden till närmaste mack oftast understiger 20 km, är det en viktig service. Mindre tätorter med kommunal service som exempelvis äldreomsorg, har ofta behov av drivmedelsförsörjning lokalt. Drivmedel är också ofta ett komplement till andra funktioner, exempelvis fordonsservice.

Under senare år har antalet drivmedelsstationer i länet minskat. Ur ett landsbygdsperspektiv är naturligtvis denna utveckling bekymmersam. Följderna för människors och företags möjligheter att bo och verka på landsbygden påverkas på ett negativt sätt och längre avstånd till närmaste tankställe innebär en negativ belastning för miljön. Övrig service riskerar också att påverkas på ett negativt sätt.

Som framgår ovan finns det risk för fortsatta nedläggningar i länet. Hoten består främst av stora investeringsbehov som kan vara svåra att finansiera, men i vissa fall också i uppsägning av leveranskontrakt. Det är viktigt att det finns en god tillgång till både konventionella och nya drivmedel på landsbygden. Nya lösningar borde kunna komma till stånd som motverkar den negativa utvecklingen. I det sammanhanget bör man också studera förutsättningarna för de sjömackar som finns och som spelar en viktig roll för besöksnäringen.

Offentlig service

Den kommunala servicen på landsbygden består i huvudsak av förskolor, skolor, äldreomsorg, fritidsanläggningar och teknisk försörjning.

Det finns i Kalmar län totalt ett 90-tal "byskolor". Därutöver finns förskolor på ytterligare ett antal mindre tätorter på landsbygden. Äldreomsorg finns på ett 40-tal ställen på länets landsbygd.

Grundläggande betaltjänster på landsbygden

I november 2008 stängdes de sista kontoren för Svensk Kassaservice i landet och samtidigt slutade lantbrevbäringen att utföra Svensk Kassaservice tjänster. Enligt beräkningar användes tjänsten bara av 1-2 % av landets befolkning. De som gjorde det var dock ofta äldre människor boende på landsbygden. Länsstyrelserna har från den första januari 2009 i uppdrag att *”bevaka att det finns grundläggande betaltjänster som motsvarar samhällets behov”*. Detta innebär en årlig avrapportering till regeringen för att beskriva och uppmärksamma hur situationen ser ut i respektive län, samt komma med förslag på förbättringar.

De som hittills har reagerat är främst äldre och funktionsnedsatta personer samt deras anhöriga, landsbygdsbutiker och företrädare för företagareföreningar. Problemen för landsbygdsföretagare handlar främst om svårigheter att lämna dagskassor. För äldre och funktionsnedsatta försämras möjligheterna att ta ut kontanter eller betala räkningar. Problematiken blir extra tydlig i skärgården och de delar av länet med långa avstånd till närmaste centralort.

Är samtliga i hushållet över 80 år eller har en funktionsnedsättning så är man dock även idag berättigad till viss form av betaltjänst via lantbrevbäringen. Det är Kupongiölsen och ICA Banken som ansvarar för tjänsten som innebär att man kan betala räkningar med kontanter och utbetalningskort från Plusgirot, samt möjlighet att ut pengar med utbetalningskort från Plusgirot.

Länsstyrelsen i Kalmar samordnar synpunkter från länet gällande områden där servicen fungerar bristfälligt, alternativt förslag på förbättringar att föra vidare till Tillväxtverket och regeringen. Ett exempel på hur Länsstyrelsen arbetat med betaltjänstuppdraget var den fallstudie som genomfördes i Byxelkrok våren 2009. Svensk Kassaservice hade stängt sitt kontor på orten ett halvår tidigare och inför den stundande sommarsäsongen saknades kontantuttagsmöjligheter för turisterna. Samtliga intressenter mobiliserades och en kommersiell aktör identifierades som på kort tid kunde installera en uttagsautomat i Byxelkrok. I detta fall genomfördes dock aldrig satsningen, men är ett exempel på att det kan finnas kommersiella komplement till verksamheter som tidigare ombesörjdes av staten.

Samordning av statlig service i länet

Enligt länsstyrelseinstruktionen har Länsstyrelsen ett samordningsansvar för statlig service i länet. Under 2008 och 2009 har Länsstyrelsen i Kalmar samordnat arbetsgrupper i Oskarshamn respektive Högsby kommuner för att diskutera hur kommunen, regionen och statliga myndigheter kan öka sin samordning av servicefunktioner och erbjuda en bättre service till medborgarna. I Oskarshamn erbjuder idag Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och Skatteverket service till medborgarna i gemensamma lokaler och diskussioner förs med kommunen om att i framtiden även kunna erbjuda viss kommunal service i gemensamma lokaler. I Högsby kommun erbjuds idag viss kommunal service, tillsammans med ombudsfunktioner och möjligheter till bokade besök hos AF och FK i bibliotekets lokaler i Högsby. Dessutom driver Högsby kommun just nu ett projekt angående det lokala servicekontoret i Högsby, samt förutsättningarna för inrättandet av lokala servicepunkter på landsbygden.

Länsstyrelsens samordning av statlig service kan få en än viktigare roll i framtiden. Enligt den nyligen presenterade statliga utredningen *”Se medborgarna – för bättre offentlig service”* (SOU 2009:92, Lars Högdahl) föreslås att:

”De statliga myndigheter vars service ska vara tillgänglig i servicecentrumen, ska årligen till länsstyrelsen rapportera läget i sin serviceutveckling. Minst sex månader i förväg ska de till länsstyrelsen rapportera sina planer på att förändra sättet att tillhandahålla service lokalt.”

Om förslaget blir verklighet får länsstyrelsen i ett tidigt skede signaler på förändringar inom den statliga servicenärvaron i länet och kan i sin samordnade roll mobilisera de insatser som krävs.

Nedanstående tabell visar statlig service i Kalmar län, 2010

Kommun	Arbetsförmedlingen	Försäkringskassan	Skatteverket	Polis (öppet dagar)	Domstol
Borgholm	Fullservice	Servicekontor (SKV+FK)	Servicekontor (SKV+FK)	1	
Emmaboda	Bokade besök (telebild)	Bokade besök		1	
Hultsfred	Fullservice (samverkan FK)	Bokade besök (samverkan AF)		3	
Högsby	Distansservicekontor	Bokade besök		---	
Kalmar	Fullservice	Servicekontor (SKV+FK)	Service (SKV+FK)/ skattekontor	5	Tingsrätt
Mönsterås	Fullservice. (samverkan med FK)	Bokade besök (samverkan AF)		---	
Mörbylånga	Fullservice	Bokade besök		---	
Nybro	Fullservice	Bokade besök + öppet 1 dag/vecka		1	
Oskarshamn	Fullservice	Servicekontor (SKV+FK)	Servicekontor (SKV+FK)	5	Tingsställe
Torsås	Bokade besök (telebild)	Bokade besök		1	
Vimmerby	Servicekontor (SKV+FK)	Servicekontor (SKV+FK)	Servicekontor (SKV+FK)	1	
Västervik	Fullservice	Servicekontor (SKV+FK)	Service (SKV+FK)/ skattekontor	5	Tingsställe

Länets sjukhus, hälsocentraler och privatläkarmottagningar framgår av nedanstående tabell.

KOMMUN	Tätort	Sjukhus	Hälsocentral	Privat (allmän medicin)
BORGHOLM	Borgholm		x	
	Löttorp		x	x
EMMABODA	Emmaboda		X	X
HULTSFRED	Hultsfred		x	x
	Mörlunda		x	
	Virserum			X (3)
HÖGSBY	Högsby		X	
KALMAR	Kalmar	X	X (6)	X (6)
	Ljungbyholm		X	
MÖNSTERÅS	Mönsterås		X	
	Blomstermåla		X	
MÖRBYLÅNGA	Mörbylånga		X	
	Färjestaden		X	
NYBRO	Nybro		X	X
OSKARSHAMN	Oskarshamn	X	X (3)	
TORSÅS	Torsås		X	
	Söderåkra			
VIMMERBY	Vimmerby		X	
VÄSTERVIK	Västervik	X	X (2)	X (3)
	Gamleby		X	
	Ankarsrum		X	
	Överum			X

Analys och slutsatser

En viktig utgångspunkt i RSP är att stimulera innovativa samverkanslösningar mellan kommersiell och offentlig service och den ideella sektorn. Kommunernas servicefunktioner på landsbygden och kommunernas inställning till hur den servicen kommer att utvecklas är grundläggande i det sammanhanget. Här bör man undersöka förutsättningarna för strategiska servicepunkter där offentlig service – såväl kommunal som statlig – kan knytas till kommersiell service.

Detta synsätt kommer tydligt till uttryck i utredningen ”Se medborgarna – för bättre offentlig service”:

”Vi föreslår att gemensamma statliga och kommunala servicecentrum och servicepunkter ska utgöra en grundstruktur över hela landet för service till medborgare och företag. Servicecentrumen bör

bildas genom att de befintliga statliga service- och samverkanskontoren kompletteras med kommunal service, eller att de kommunala medborgarkontoren (olika benämningar förekommer) kompletteras med statlig service. Samordningen bör ske i den takt som är praktiskt möjlig.”

I kommunernas varuförsörjningsplaner är inriktningen i huvudsak kommersiell service (dagligvaru-butiker), men i flertalet kommuner förs även en bredare diskussion om servicefrågor, där man bland annat öppnar upp för att titta närmare på samordnade servicelösningar och servicepunkter.

Ett sådant synsätt får även stöd i erfarenheter från kommuner som bedriver ett framgångsrikt arbete för landsbygdens utveckling. Några framgångsfaktorer som kommit fram i kontakter med sådana kommuner är:

1. Mycket nära och tät kontakt mellan bygdegrupper och kommunledningen; ledande politiker har särskilt ansvar för olika kommundelar; flera träffar per år mellan bygdegrupperna och kommunledningen.
2. Stort och uthålligt engagemang i bygdegrupperna.
3. Våga satsa på nya och okonventionella lösningar.
4. Avsätt särskilda pengar för landsbygdsutveckling.
5. Utveckla ”många ben att stå på”; samordnade servicelösningar behövs.

Den ideella sektorns roll för landsbygdens serviceutbud kommer att förstärkas. Aktörer inom den ideella och privata sektorn kommer att behövas för att kunna upprätthålla en god servicenivå till en samhällelig möjlig kostnad. Slutsatsen får stöd i ovan nämnda SOU:

”Det finns många aktörer inom den ideella och privata sektorn som levererar service och tjänster inom skilda områden i samhället. Det är viktigt att många olika resurser kan samordnas och tillvaratas. Det innebär bl.a. att organisationer ska kunna delta i verksamheten med bevarad självständighet och oberoende. De ska ansvara för att deras serviceinsatser håller hög kvalitet. Öppenhet och insyn ska prägla verksamheten och organisationerna ska tillåta att nya organisationer och utförare kommer in i verksamheten.” (Högdahl)

Sammanfattande analys och slutsats

Det blir allt tydligare att samspelet mellan landsbygden och städerna är avgörande för att upprätthålla nödvändig servicenivå, likaväl som för att uppnå den kritiska massa som krävs för ett fungerande samhälle. De större tätorterna är naven för omgivande landsbygd. En balanserad utveckling av stad och landsbygd som bygger på en långsiktig helhetsyn bör därför eftersträvas. Tillgången till en väl fungerande servicestruktur är viktigt för att hela länet ska kunna utvecklas.

Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att förutsättningarna är olika i olika delar av länet. Exempelvis har områden med stora besöksströmmar bättre förutsättningar att få behålla en lanthandel eller en mack, eftersom underlaget under i första hand sommarmånaderna blir så mycket större och ger ett betydande tillskott.

Kopplingarna mellan offentlig och kommersiell service är många och tydliga. Olika servicefunktioner går nästan alltid hand i hand. Skola, lanthandel och drivmedelsställe är servicefunktioner som betyder mycket för en liten orts attraktivitet och för möjligheterna att bedriva näringsverksamhet på orten eller omkringliggande landsbygd. Läggs skolan ner är risken stor att annan service också försvinner på sikt. Stänger butiken förlorar orten dragningskraft och riskerar att tappa underlag för skolan. Nedmontering av servicefunktioner försvårar för näringsidkare att bedriva verksamhet på landsbygden. En välmående industri på landsbygden möjliggör en levande landsbygd.

Den statliga offentliga servicen har gradvis minskat på landsbygden. Idag finns i princip inga servicefunktioner kvar. En stor del av servicen är IT-baserad, där information och tjänster finns tillgängligt via datorer på kontoren i centralorterna (distansservice) eller den egna datorn hemma (vissa tjänster). I det här sammanhanget är förutsättningarna för invånarna på stad och landsbygd alltså på väg att utjämnas, även om Internetanvändningen och tillgång till Internet i hemmet fortfarande lägre på landsbygd (PTS, Individundersökning, PTS-ER-2009:28).

Skärgården i mellersta och norra länet är en unik natur- och kulturmiljö. För att den även fortsättningsvis ska vara en tillgång som boende- och rekreativmiljö är det viktigt att det finns en bofast befolkning. Här finns behov av att öppna upp för specifika servicelösningar i syfte att förbättra möjligheterna för människor att bo kvar och bedriva verksamhet. Ett utvecklat samarbete med Östergötland och dess skärgård kan vara ett sätt att stärka utvecklingen i hela skärgårdsområdet. På motsvarande sätt kan det finnas anledning till gränsöverskridande samarbete i funktionella serviceregioner i andra delar av länets gränstrakter.

Sammantaget är bedömningen utifrån de analyser som gjorts att tillgängligheten till kommersiell service i länet i stort är acceptabel, även om det finns vissa delar som har lite för långt till närmaste drivmedelsstation. Exempelvis har hemtjänstpersonal ibland inte tillgång till tankställe i sitt hemtjänstdistrikt. Det finns dock indikationer på att några nyetableringar kan komma till stånd, vilket skulle förbättra situationen. När det gäller dagligvaror måste stor kraft läggas på att förhindra nedläggning av den dryga handfull butiker på landsbygden som har aviserat att man har problem av skilda slag. Om dessa butiker skulle försvinna kommer bilden att försämrats.

En sammanfattande slutsats är också att en prioriterad åtgärd vid genomförandet av detta program är att tillsammans med kommunerna, statliga myndigheter och övriga delar i partnerskapet definiera de strategiska servicepunkterna i varje kommun och påbörja utvecklingen av dessa punkter till väl fungerande servicecentrum.

Horisontella kriterier

Arbetet med kommersiell och offentlig service bör också ses i ett jämställdhets-, integrations-, tillgänglighets- och miljöperspektiv.

Kvinnor har generellt sett sämre tillgång till bil och är i större utsträckning än män hänvisade till att resa med kollektiva färdmedel. Kvinnor och män lägger lika mycket tid på att resa, men kvinnor uträttar fler saker under resan mellan hemmet och arbetsplatsen än vad män gör. Närhet mellan attraktiva arbetsplatser, handel och service behövs om kvinnor och män ska ges förutsättningar att resa på lika villkor. Därför är det viktigt ur jämställdhetssynpunkt att servicefunktioner finns inom rimliga reseavstånd.

Lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter ska gälla för alla, oavsett etnisk och kulturell bakgrund. Personer med utländsk bakgrund kan ha större behov av personliga möten med tjänstemän än många andra medborgare, för att få förklaringar om rättigheter och skyldigheter i olika situationer, förtydliganden av ansökningar, beslut m.m. En väl utvecklad samverkan mellan statlig, kommunal och kommersiell service ökar tillgängligheten och innebär ett effektivt arbete mot diskriminering.

Närhet till servicefunktioner med möjligheter till personlig service och assistans är också viktig för många äldre och personer med funktionsnedsättning, t.ex. för dem som inte kan använda servicen via datorn eller telefonen. Det påbörjade arbetet med att först inventera och sedan successivt åtgärda brister i tillgänglighet hos länets lanthandlar är ett annat betydelsefullt exempel på hur servicefunktioner får ökad tillgänglighet. Lanthandeln fyller också en viktig funktion som social mötesplats.

Eftersom transporterna står för en stor del av utsläppet av koldioxid i länet, finns det en direkt miljövinna av att förkorta medborgarnas resvägar. Att servicefunktioner finns kvar på landsbygden och i mindre tätorter är ett led i det arbetet. Kollektivtrafikens utveckling är en annan strategisk och långsiktig uppgift som kräver samordnad stads- och trafikplaneringen. Hänsyn måste tas till de samband och ömsesidiga beroende som finns mellan städer och landsbygden, till exempel när det gäller råvaruproduktion, arbete, boende och friluftsliv. Utvecklingen av bebyggelsestrukturen spelar långsiktigt en mycket stor roll för möjligheterna att utveckla transportsystemet i linje med de transport- och miljöpolitiska målen. Ett effektivt transportsystem är samtidigt en förutsättning för att kunna nå generella samhällsmål som regional utveckling och hållbar tillväxt.

Mål

I RUPEN formuleras den övergripande strategin att utveckla hela länet så att det blir attraktivt att bo och verka i. För det krävs bland annat tillgång till en väl fungerande servicestruktur även på landsbygden.

Grundförutsättningarna för en levande landsbygd är flera. I programarbetet har kommunikationer och infrastruktur lyfts fram som viktiga. Allt fler tjänster är idag IT- baserade och kräver bredbands-uppkoppling, liksom en god mobiltäckning. Möjligheter för nybyggnation och en attraktiv boendemiljö är också betydelsefullt för inflyttning. En annan grundförutsättning är att finns en tillgänglig, fullgod service som är tillräcklig för att verka och leva/bo, exempelvis grundskola och äldreomsorg. Servicegraden ska också kunna vara tillräcklig god för att skapa tillväxt och nya arbetstillfällen.

Programmet genomsyras av ett tillväxtperspektiv. Landsbygden har en rad inneboende resurser att ta tillvara för att skapa tillväxt och nya arbetstillfällen. De gröna näringarna har en viktig roll att spela. Närodlat, lokalproducerat och gårdsbutiker är begrepp som ligger i tiden och ger nya möjligheter. Inte minst inom besöksnäringen finns också goda förutsättningar för att utveckla verksamheter inom olika områden. För landsbygdens kommersiella service spelar en stark sommar, grundat på stora besöksströmmar, stor roll för en överlevnad året runt.

En annan långsiktig faktor av betydelse för landsbygdens överlevnad är ett väl fungerande ledarskap i den ideella sektorn. Föreningslivet är ofta en pådrivande aktör för förändringar och aktiviteter på landsbygden. Föreningslivet har i vissa fall tagit ett samhällsansvar för att driva lanthandel och bensinmack. Mycket talar för att aktörer inom den ideella och privata sektorn kommer att behövas för att kunna mobilisera och genomföra de insatser som föreslås i detta program.

Här finns även skäl att peka på det innovativa initiativet "Samhällsentreprenörskap" som kan bidra till att utveckla samhällsnyttiga funktioner, inte minst på landsbygden. Samhällsentreprenörskap är när människor tar egna initiativ för att förbättra sådant som de tycker saknas i samhället. De arbetar utifrån samma logik som traditionella entreprenörer, men har samhällsnytta som mål. Denna typ av entreprenörer är en växande grupp aktörer i samhället, som genom sin verksamhet utmanar vår traditionella sektorsindelning och vår syn på samhällsansvar, företagande och tillväxt.

Ytterligare en mjuk faktor är den demokratiska aspekten. För att utjämna segregation mellan stad och land är det viktigt med en aktiv och frekvent dialog mellan kommunens politiska företrädare och bygdegrupper, samhällsföreningar m.fl.

Syftet med serviceprogrammet är att bidra till att uppnå en god tillgänglighet till kommersiell och offentlig service för medborgare i gles- och landsbygd. Programmet utgår från regionens unika och specifika förutsättningar.

Det övergripande målet är att insatser som bedrivs inom ramen för programmet ska stärka förutsättningarna för att bo och verka i länet och att medborgarna ska erbjudas service inom rimliga avstånd, dvs. med god tillgänglighet.

Insatserna beskrivs i kapitlet *Genomförande* och är uppdelade i fyra områden – metodutveckling, servicepunkter, dagligvaror och drivmedel.

Nedan listas aktiviteter inom respektive insatsområde. Aktivitetsmål beskriver insatsen kvantitativt, resultat mål är resultatet av den genomförda aktiviteten och effektmål är den långsiktiga effekten av insatsen. Regionförbundet är initiativtagare och igångsättare i många av insatserna. Aktivitet 1.4, 2.2 och 3.5 är aktiviteter som pågår under hela programperiod. De ska ses som parallella processer som stödjer övriga aktiviteter.

INSATSOMRÅDE METODUTVECKLING				
AKTIVITET	AKTIVITETSMÅL	RESULTATMÅL	EFFEKTMÅL	UTFÖRARE
1.1 Regionförbundet initierar ett pilotprojekt, där Hela Sverige Ska Leva, landsbygdsmentorer och Länsbygderådet tillsammans tar fram lokala utvecklingsprogram avseende service, tillväxt och utvecklingsplanering för landsbygden	1 pilotprojekt	Lokala Utvecklingsprogram med ökad kunskap om bygdens behov och möjligheter.	Ökad delaktighet i beslutsprocesser, t.ex. ÖP och handläggning av stöd till kommersiell service.	Regionförbundet och Hela Sverige Ska Leva, LBR, landsbygdsmentorer
1.2 Alla kommuner i länet påbörjar ett metodutvecklingsarbete i sitt översiktsplanarbete med fokus på att lyfta fram de mindre orternas och landsbygdens förutsättningar	Påbörjat metodutvecklingsarbete i länets 12 kommuner	Ökad dialog mellan kommun och byalag/bygdegrupp/inträsseföreningar om behov och förutsättningar på landsbygden.	Levande landsbygd och bibehållen eller ökad servicegrad.	Rf och kommunerna
1.3 Regionförbundet initierar en tankesmedja för att ta fram otraditionella lösningar	Etablera en tankesmedja med deltagande från byalag, näringsliv, kommun.	Kreativa lösningar för stärkt konkurrenskraft	Ökad attraktionskraft för människor och företag	Rf och Leader - grupperna
1.4 Regionförbundet initierar tillsammans kommunerna en dialog med telebolagen om mobiltäckningen	<i>Pågående process under hela programperioden.</i>			

INSATSOMRÅDE SERVICEPUNKTER				
AKTIVITET	AKTIVITETSMÅL	RESULTATMÅL	EFFEKTMÅL	UTFÖRARE

2.1 Kommunerna inventerar lokala organisationernas resurser att delta och utföra servicen	12 analyser	Etablera servicepunkter utifrån analysernas resultat. Gränsöverskridande lösningar.	Ökad samordning kommunal/statlig service, nya lösningar för samordning av offentlig kommersiell service, ökad tillgänglighet.	Kommunerna och Regionförbundet
2.2 Regionförbundet tillsammans med kommunerna initierar en dialog med KLT om bra buskommunikationer	<i>Pågående process under hela programperioden.</i>			

INSATSOMRÅDE DAGLIGVAROR

AKTIVITET	AKTIVITETSMÅL	RESULTATMÅL	EFFEKTMÅL	UTFÖRARE
3.1 Kommunerna utvecklar olika modeller/alternativ för uthyrning av lokaler till servicegivare på landsbygden.	Minst 2 modeller/alternativ.	Förbättrade lokaler och attraktivare butik, större sortiment.	Långsiktiga lösningar, ökad omsättning, ökad tillgänglighet för funktionsnedsatta	Kommunerna och Regionförbundet
3.2 Utveckla samarbetet mellan landsbygdsmentorerna och berörda aktörer kring utsatta lanthandlare.	10 mentorsinsatser	10 affärsplaner	Ökad omsättning och bibehållna lanthandlare	Kommunerna och Regionförbundet
3.3 Regionförbundet initierar kompetensutvecklingsprogram med utbildningsanordnare och kommuner	5 lanthandlare genomgår kompetensutveckling i bemötandefrågor	Kunderna upplever bättre service	Ökad köptrohet, ökad omsättning	Regionförbundet
3.4 Regionförbundet handlägger stöd till tillgänglighetsanpassning av de 50-talet butiker på landsbygden som är inventerade.	5 antal beviljade stöd för tillgänglighetsanpassningar	Fler butiker med god tillgänglighet för funktionshindrade.	Ökad tillgänglighet	Regionförbundet. Butikerna genomför anpassning.
3.5 Dialog med staten om att krav och agerande på andra områden motverkar ambitionen i RSP, till exempel nya kassaregister och möjligheten att få Svenska Spel, apoteksservice och systembolagsleveranser	<i>Pågående process under hela programperioden.</i>			

INSATSOMRÅDE DRIVMEDEL				
AKTIVITET	AKTIVITETSMÅL	RESULTATMÅL	EFFEKTMÅL	UTFÖRARE
4.1 Inventera behov av sjömackar i länets kustkommuner.	1 st inventering	Ökad kunskap bland handläggare och beslutsfattare i länets 7 kustkommuner och Regionförbund för stöd till upprustning och nyetablering av sjömackar.	Positiv utveckling av besöksnäringen i kustsamhällen.	Regionförbundet i samverkan med länets kustkommuner.
4.2 Arbeta för fortsatt extra tilldelning för "stöd till kommersiell service" för drivmedelsstationer.	1 underlag med argument för fortsatt extra tilldelning	Fortsatt extra tilldelning	Bibehållen servicenivå på drivmedel.	Regionförbundet
4.3 Nya riktlinjer för hantering av stödansökningar som komplement till förordningen	1 st nya riktlinjer	Bättre och snabbare beslutshantering	långsiktigt hållbara lösningar för bibehållen service	Regionförbundet

Genomförande

Respektive insatsområde består av ett antal aktiviteter. Aktiviteterna har olika förutsättningar vad gäller konkretionsgrad och mätbarhet. Genomförandetid skiljer också stort. Vissa aktiviteter kräver uthållighet och sträcker sig över programperioden.

Det partnerskap som deltagit i framtagandet av programmet kommer också att inbjudas att följa och påverka genomförandet. Partnerskapet formades särskilt för RSP-arbetet utifrån ansatsen i riktlinjerna – tillväxtfokus, tillgänglighet och samverkanslösningar. Regionförbundet för redan dialog med dessa parter i olika sammanhang, om än inte samlade i ett partnerskap som detta.

Partnerskapet består av följande aktörer:

- Länets tolv kommuner
- Länsstyrelsen
- Lokala Utvecklingscentrum (LUC)
- Länsbygderådet
- Lantbrukarnas Riksförbund (LRF)
- Företagarna
- Lokala företagsföreningar
- Smålandsidrotten
- Lanthandlare
- Landsbygdsmentor
- Hela Sverige ska leva
- Leaderområdena i länet (fem st)
- Pensionärsorganisationerna
- DHR
- Bygdegrupper/byalag/samhällsföreningar (totalt 156 st i länet)

De aktörer som i första hand kommer att vara delaktiga i genomförandet av programmet, t ex prioriteringar av projekt, är kommunerna, länsstyrelsen, lokala företagsföreningar, lanthandlare, landsbygdsmentor, Hela Sverige ska leva, Länsbygderådet och bygdegrupper. Övriga parter kommer att följa genomförandet och ges möjlighet att lämna synpunkter under hand som arbetet fortsätter. Hela partnerskapet kommer dock att bjudas in till dialogseminarier i anslutning till Regionförbundets löpande uppföljning. Under våren 2010 påbörjas även Regionförbundet en översyn av det Regionala Utvecklingsprogrammet. Detta dokument kommer vara en viktig utgångspunkt i frågor som rör service, tillgänglighet och landsbygdsutveckling.

Insatsområden

1. Metodutveckling

En väl förankrad regional ambition är att hela Kalmar län ska leva. För att hela länet ska kunna växa och bidra till utvecklingen, krävs det att även de mindre tätorterna och omkringliggande landsbygd uppmärksammas i planeringsarbetet. Mindre tätorter kan vara fullgoda alternativ för etablering av företag och boende.

Som viktig utgångspunkt i all fysisk planering behöver det finnas kunskap om platsens förutsättningar innan ett förändringsarbete kan inledas. I översiktsplaner saknas ofta ett aktuellt och komplett planeringsunderlag för de mindre tätorterna. Här behövs utveckling av arbetsmetoder. Kalmar kommun har under 2007 och 2008 provat metoden "ortsanalys" som innebär en kartläggning av en orsts förutsättningar och utvecklingsmöjligheter. Analysen handlar om att beskriva orten utifrån platsen, livsmiljön och rollen i ett regionalt sammanhang. Det framtagna materialet är ett underlag till kommunens översiktliga planeringsarbete likväl som en plattform för fortsatta diskussioner. Lokala utvecklingsplaner är också en viktig del i arbetet med att utveckla en plats utifrån dess lokala förutsättningar och utvecklingsmöjligheter.

I arbetet med ortsanalyser och översiktsplanering bör också en diskussion om infrastruktur- och kommunikationsfrågor tas med. Det har i programarbetet bland annat framkommit synpunkter på brister i mobilnätet, vilket påverkar näringslivet på landsbygden negativt. Enskilda användare och abonnenter har små möjligheter att påverka operatörerna, där TeliaSonera dominerar utanför städerna. Det krävs ett gemensamt och samlat tillvägagångssätt för att kunna göra sin röst hörd och påverka mot en förbättring av mobiltäckningen.

En kontinuerlig dialog mellan politiska företrädare och bygdegrupper och andra föreningar är en grund för både en övergripande planering och genomförande av utvecklingsprojekt. De bör på ett tidigt stadium engageras i dialog och planering på lokal och regional nivå. Ett sådant arbetssätt gör att olika aktörer kan engageras i ett förebyggande arbete innan nedläggningar blir aktuella. Det skapar tid för alternativa, kanske otraditionella, lösningar och möjliggör för parterna i bygden att agera i stället för att reagera.

Förslag:

- Alla kommuner i länet påbörjar ett metodutvecklingsarbete i sitt översiktsplanarbete med fokus på att lyfta fram de mindre orternas och landsbygdens förutsättningar.

- Regionförbundet initierar en tankesmedja för att ta fram otraditionella lösningar.

- Regionförbundet initierar ett pilotprojekt, där Hela Sverige Ska Leva, Landsbygdsservice och Länsbygderådet tillsammans tar fram lokala utvecklingsprogram avseende service, tillväxt och utvecklingsplanering för landsbygden.

- Regionförbundet initierar tillsammans kommunerna en dialog med telebolagen om mobiltäckningen.

2. Servicepunkter

Samhällets förändring och omvandling innebär nya krav och förutsättningar för hur service levereras och produceras. Kommunernas ekonomi har även försvagats under den globala finanskrisen och nya lösningar måste tas fram. I Högdahls utredning presenteras lokala servicekontor i kommunerna som ett sätt behålla kommunal och statlig service. Detta innebär att viss offentlig service kommer att koncentreras till servicepunkter som måste vara tillgängliga för även icke bilburna på landsbygden. En fungerande kollektivtrafik är en förutsättning för detta.

Förslag:

- Kommunerna inventerar lokala organisationernas resurser och möjligheter att delta och utföra servicen

- Regionförbundet tillsammans med kommunerna initierar en dialog med KLT om bra buskommunikationer

3. Dagligvaror

För att kunna upprätthålla en god och fungerande service krävs ändamålsenliga och funktionella lokaler. En modern lanthandel ska kunna erbjuda ett brett sortiment och en utökad service med tilläggstjänster (exempelvis utlämningsställe för apotek och systembolag) för att göra lanthandeln mer konkurrenskraftig.

Höga investeringskostnader är ofta ett hinder för att kunna behålla en kommersiell service på landsbygden. Ett sätt är att kommunen – som man ofta gör med industrifastigheter – bygger, förvaltar och hyr ut till en lokal entreprenör.

Det påbörjade samarbetet mellan Regionförbundet, berörd kommun, berörd butik och Landsbygdsservice, vilket visat goda resultat när det gäller att ”rädda butiken”, bör fortsätta och utvecklas.

Kompetensutveckling inom ett antal strategiska områden är viktigt. Bemötandefrågor är ett exempel på vad som kan åtgärdas. För lanthandeln är god servicegrad och ett bra bemötande ett sätt att stärka sin konkurrenskraft.

Förslag:

- Kommunerna utvecklar olika modeller/alternativ för uthyrning av lokaler till servicegivare på landsbygden.

- Utveckla samarbetet mellan Landsbygdsservice och berörda aktörer kring utsatta lanthandlare.

- Regionförbundet initierar kompetensutvecklingsprogram med utbildningsanordnare och kommuner

- Regionförbundet handlägger stöd till tillgänglighetsanpassning av de 50-talet butiker på landsbygden som är inventerade. Anpassning genomförs av butikerna själva.

- Dialog med staten om att krav och agerande på andra områden motverkar ambitionen i RSP, till exempel nya kassaregister och möjligheten att få Svenska Spel, apoteksservice och systembolagsleveranser

4. Drivmedel

inventering bör göras av kommande investeringsbehov på befintliga drivmedelsstationer, där det kan handla om cisternbesiktningar, behov av nya kortterminaler/betaltjänster, ny utrustning, nya drivmedel. Mycket talar för att behovet kommer att vara fortsatt stort på stöd till dessa investeringar. Därför behövs nya resurser kopplade till ”Stöd till kommersiell service på landsbygden”.

Exempel på nya lösningar är etablerandet av s.k. ”ovanjordingar”, dvs. tankställen där tankarna inte är nedgrävda och därmed inte så kostsamma att bygga.

Ur ett tillväxtperspektiv är drivmedel också en viktig service för besöksnäringen. Fortfarande är en stor del av länets besökare bilburna. Kalmar läns långa kust är även en populär destination för sjöturism.

Förslag:

- Inventera behov av sjömackar i länets kustkommuner.
- Arbeta för fortsatt extra tilldelning för "stöd till kommersiell service" för drivmedelsstationer.
- För att underlätta hanteringen av stödansökningar föreslås följande riktlinjer som komplement till förordningen.

1. Stöd kan utgå endast när det är frågan om sista servicestället på orten.
2. Vid bedömningen ska hänsyn tas till avståndet till närmaste annan drivmedelsstation och hur ett eventuellt stöd påverkar konkurrensförhållanden.
3. Samhällsnyttan av att behålla drivmedelsstationen ska bedömas utifrån dels kommunens inställning till mackens värde för bygden, dels befolkningens i bygden inställning och beredskap att ställa upp och stödja macken.
4. Vid bedömningen av stödets storlek ska hänsyn tas till helheten, dvs. om det finns andra verksamheter (t ex dagligvarubutik eller verkstad) som hänger samman med macken. Företagets totala omsättning ska ligga till grund för stödbeslutet.
5. Stöd utgår i normalfallet i intervallet 75 000 – 300 000 kronor per objekt. Bidragsprocenten varierar beroende på företagets storlek och ekonomi, vilket innebär att det ska göras en individuell bedömning av företagets egna möjligheter till finansiering.

Finansiering

Stöd till kommersiell service

För att målet om en god servicenivå i hela landet ska kunna uppfyllas finns ekonomiskt stöd till lanthandelsbutiker och bensinstationer i glesbygd. Stödet finns i form av investeringsbidrag och servicebidrag.

Investeringsbidrag kan beviljas med högst 50 procent av godkända utgifter för:

- Inköp, ny- eller ombyggnad eller större reparation av lokal samt för inredning och utrustning. Stöd kan också beviljas för motsvarande åtgärder som avser varubuss.
- Utbildning för butiksägare och anställda inom dagligvaruhandel.
- Utarbetande av åtgärdsprogram för att förbättra företagets lönsamhet och service.
- Större investeringar i en verksamhet som har ett väl utbyggt serviceutbud eller för investeringar som görs för att komplettera med en sådan service.
- Kostnader för samlokalisering med vissa andra typer av företag.
- Investeringar som genomförs för att uppfylla krav som ålagts verksamheten genom föreskrifter i lag eller förordning.

Servicebidrag kan beviljas vid tillfälliga lönsamhets- och likviditetsproblem. Syftet med bidraget är att hindra eller fördröja nedläggning av företag som är särskilt viktiga för konsumenternas varuförsörjning. Exempel på när servicebidrag kan beviljas:

- När butiksägare på grund av sjukdom eller liknande måste anställa en tillfällig ersättare.
- Vid tillfälliga likviditetsproblem

Regionala projektmedel

Regionförbundet stödjer utvecklingsprojekt inom näringsliv, kultur, turism och landsbygdsutveckling. Syftet är att på olika sätt stimulera till tillväxt, öka attraktionskraften i länet och finna nya vägar mot framtiden. Den regionala projektverksamheten ska ligga i linje med de fokusområden som beslutats om i det regionala utvecklingsprogrammet (RUPEN) och vara förenliga med regionala strukturfondsprogram för konkurrenskraft och sysselsättning.

Projektmedel kan beviljas till offentliga förvaltningar, föreningar och organisationer. I normalfallet kan inte enskilda personer eller företag vara sökande. Enligt gällande förordning (2003/596) kan stöd enbart lämnas till insatser utanför den ordinarie verksamheten som är avgränsade i tid ekonomi och arbetsinsats. Bidrag lämnas med en viss procent av projektets totalkostnad, beslut fattas löpande under året.

Landsbygdsprogrammet och Leader

Landsbygdsprogrammets övergripande mål är att stödja en hållbar ekonomisk, ekologisk och social utveckling av landsbygden. Programmet finansieras från EU:s jordbruksfond och nationell medfinansiering. Syftet med programmet är bland annat att skapa tillväxt och sysselsättning i företag på landsbygden och att skapa en attraktiv boendemiljö på landsbygden. Medel söks hos Länsstyrelsen i Kalmar län: <http://www.lansstyrelsen.se/kalmar>

Insatsområdet "Ökad livskvalité och diversifiering för alla på landsbygden" riktar sig till alla som bor och är verksamma på landsbygden. Här kan man söka stöd till satsningar inom bland annat grundläggande service/tjänster och byutveckling.

Det är endast inom Leader som det är möjligt att räkna den ideella arbetstiden som finansiering. Leader är en arbetsmetod inom landsbygdsprogrammet som bygger på att offentligt, privat och ideell sektor samarbetar i ett trepartnerskap.

Kalmar län har fem Leaderområden:

Leader Kalmar/Öland: www.kalmaroland.se

Leader Kustlandet: www.kalmaroland.se

Leader Astrid Lindgrens Hembygd: www.astridlindgrenshembygd.se

Leader Småland Sydost: www.leadersydost.se

Leader Mitt i Småland: www.mittismaland.se



Karta: Länsstyrelsen i Kalmar län, 2009

Regionala Strukturfondsprogrammet

Det övergripande målet för programmet Småland och Öarna är att stärka den regionala konkurrenskraften för att uppnå en hållbar tillväxt. Inom insatsområdet "Tillgänglighet" finns vissa möjligheter att söka stöd till satsningar som kan främja landsbygdens utveckling.

Engångsanslag från regeringen avseende drivmedel

I syfte att stärka tillgången på drivmedel på landsbygden beslutade regeringen i början av 2009 att satsa totalt 30 miljoner kronor, varav Kalmar län fick drygt en miljon. Pengarna administreras av Regionförbundet och kan sökas under 2009-2010. Stödet avser i första hand investeringar i utrustning för drivmedelsstationer på landsbygden, men kan även avse samordningslösningar.

Engångsanslag från regeringen avseende lokala lösningar och initiativ

För att stimulera lokalt anpassade servicelösningar har regeringen beslutat satsa 17 miljoner kronor under 2009-2011. Tillväxtverket har fått uppdraget att sköta hanteringen av projektansökningar om stöd till nytänkande lösningar för exempelvis lanthandeln eller macken. En viktig utgångspunkt är att öka samordningen mellan kommersiell och offentlig service.

Nationella program inom Tillväxtverket

Tillväxtverket hanterar ett antal nationella program som i vissa fall kan användas för stöd till satsningar inom serviceområdet på landsbygden. Se information på www.tillvaxtverket.se

Kommunala insatser

Som tidigare har framgått har kommunerna en stor och viktig roll i arbetet med RSP. Ansvaret spänner över områden som bebyggelseplanering, kommunikationer, näringslivsutveckling, skolor, äldreomsorg, fritidsverksamhet, varuförsörjning med flera. Kommunernas aktiva medverkan är därför nödvändig när det gäller att behålla offentlig service på landsbygden genom att exempelvis utveckla nya samverkanslösningar. Kommunerna måste också vara beredda att avsätta årliga budgetmedel för hållbar landsbygdsutveckling, inklusive upprätthållande av servicefunktioner.

Uppföljning och utvärdering

Regionförbundets löpande uppföljning

Det regionala serviceprogrammet kommer att följas upp och utvärderas löpande. Regionala utvärderingar kommer att ske på ett enhetligt sett över landet. Innehållet i programmen i form av preciserade mål för serviceutvecklingen inom olika delområden, föreslagna åtgärder och hur de ingående parterna själva följer upp kommer att beskrivas. Servicefrågorna ska ses som en förutsättning för regional tillväxt och det är därför betydelsefullt att insatser och åtgärder stämmer överens med inriktningar i andra styrdokument, till exempel i RUP och RTP, eftersom dessa styr användandet av de regionala projektmedlen.

Nationell uppföljning och utvärdering

Tillväxtverket kommer att en gång per år 2010-2013 göra nationella sammanställningar och titta på ett antal frågeställningar:

När programmen har färdigställts (februari 2010)

- o Sammanfattning av läget runt om i landet.
- o Hur har länen prioriterat?
- o Hur definierar länen gränsdragningen gles-/landsbygd?
- o Hur beskrivs/fungerar kopplingen mot tillväxtperspektivet?
- o Hur beskrivs kopplingen kommersiell – offentlig service?
- o Har samordningen med övriga program blivit tydligare?
- o Partnerskapens sammansättning och arbete/samverkan
- o Hur beaktas Jämställdhet/Mångfald/Miljö i programmen?

Under genomförandet (februari 2011 och 2012)

- o Uppföljning av hur partnerskapsarbetet på regional nivå utvecklas.
- o Vilka insatser har genomförts?
- o Konsument- och tillväxtperspektivet?
- o Kommersiell – offentlig service?

Slutlig uppföljning/utvärdering (februari 2013)

- o Vilka bestående effekter har insatserna i RSP uppnått eller förväntas uppnå?
- o Vad har RSP haft för betydelse för den regionala tillväxten?